

*Handelinge des particularen synodi der kercke
van Suythollant, ghehouden binnen Gorinchem
den XVten Augusti anno XVCXCV.*

1. *Preses, assessor, scriba*¹⁾. — Naer aenroepinge des naems Godts syn vercoren tot presidem synodi JOANNES LEO, tot assessorem WERNERUS HELMICHIVS ende tot scribam JOANNES MILIVS.

2. *Commissarii*²⁾. — Syn in die vergaderinge gecompareert van wegen mynheeren Staten de hoochgeleerde heeren mr. LENART CASEMBROOT, raet van den Hove Provinciael, ende D. ADRIANUS JUNIVS, exhiberende haere Edele commissie, speciael tot die vergaderinge deses synodi gecommitteert zynde.

3. *Credentien ende dienaers ende ouderlingen, tot den synodum gecomen*²⁾. — Die credentiebrieven syn gelesen, ende is de vergade-

¹⁾ Pit marg. ontbr. in M. In L ontbr. alle marginalia. ²⁾ Dit marg. ontbr. in M.

ringe met deselve wel tevreden geweest ende zyn gecompareert tot desen sijnodum: wt den classe van Dordrecht JOANNES MILIUS, JOANNES BISSCHOP, LAMBERTUS SANDERS, dienaeren des woorts Godts tot Breda, Geertruydenberge ende Willemstadt, ende CLAES JANSZ JAEGER, ouderlinck der kercke tot Dordrecht; wt den classe van Delft WARNERUS HELMICHUS, WYNANDUS GEERITZ ende MARTINUS NICOLAI, dienaeren tot Delft, Soetermeer ende de Lier, ende JOORIS HECTOORSZ, ouderlinck der kercke tot Delft; wt den classe van Leyden HENRICUS GALLUS, HERMANUS SCHUL ende ANTHONIUS MONTANUS, dienaeren tot Leyden, Voorhoudt ende Haeserswoude, D. D. PAULUS MERULA, professor universitatis ende ouderlinck der kercke tot Leyden; wt den classe van der Goude JOANNES ANDELIUS, ADRIANUS VAN DEN BORRE ende LAMBERTUS JEMMINGIUS, dienaeren ter Goude, Schoonhoven ende Moordrecht; wt den classe van Rotterdam PETRUS CORNELI, HERMANNUS GREVINCKHOVIUS ende HENRICUS VAN DER SWALUE, dienaeren tot Schiedam, Delfphaeven ende Roon, ende MATHYS CLAESZ, ouderlinck der kercke tot Rotterdam; wt den classe van Gorinchem HENRICUS VELLEMIUS, JOANNES LEO, JODOCUS GESTRANUS ende OTTO TONSOR, dienaeren etc. tot Gorinchem, Bommel, Gorichum ende Woudrichem; wt den classe van den Briel REGENERUS DONTLOCKE, ALBERTUS SELCAERT ende AERNOULT TIMMERMAN, dienaeren des woorts in den Briel, Abbenbrouck ende Nieu tonge, ende PIETER JACOBZ, ouderlinck der kercke in den Briel; wt den classe van den Haege BERNARDUS FAILLE, THEODORUS PETRI, CLAES QUERYNSEN, dienaeren etc. in den Haege, Voorborch ende Monster; wt den classe van Woerden ende Overrynlandt HENRICUS BOCKHORN, FRANSISCUS PITHEUS ende CLAES MAES, dienaeren des woorts tot Woerden, Alphen ende Nieuwerveen.

4. *Gecommitteerde wt den synodo van Noorthollandt.* — Syn oock in den synodo gecompareert van wegen des particularen synodo van Noorthollant by weten van mynheeren Staten PETRUS PLANCIUS ende JOANNES MATHYSIUS, dienaeren des woorts Godts tot Amstelredam ende Haerlem, dewelcke haere credentie vertoont hebben, ende is de vergaderinge tevreden geweest.

5. *Vermaninge JOANNES LEONIS.* — JOANNES LEO heeft een corte vermaninge gedaen wt laste des synodi ende particulierlick der classe van Gorinchem wt het XXVIIIe capittel Mathei veers 18: My is gegeven etc. ende heeft hem assessor synodi, also hy tot presidem vereoren was, bedanct.

6. *Absentes.* — Is aengemerct, dat die van der Goude, Haege ende Woerden ende Overrynlandt in de synodale vergaderinge nyet meer mede-

gebracht hebben als drie persoone, maer alsoo sy haere excuse hebben gedaen, de eene omdat sy in het water sitten, de andere om andere oorsaecken, soo heeft de vergaderinge sulcx voer ditmael laeten passeren, mits beloeft hebbende nu voertaen te compareren in vollen getale.

7. *Stemmen der gedeputeerde van den synode hervattet.* — Uut den actis synodalibus de anno 94 is voergelesen van den stemmen der gedeputeerden, die totten eenen ofte den anderen synodum sullen gesonden werden, daer onder anderen staet, dat men sal mogen in den naesten synodo daervan breeder resolveren, als te weten dat de gedeputeerde des Noort ofte Suythollantschen particulieren synodi sullen stemmen geven respective ¹⁾ nyet definitive maer alleen deliberative, ten waere de zaecke haer mede aenginge, ende dit alles by provisie, totdat naerder op dese zaecke sal mogen gelettet ende gedaen worden, waerop de gedeputeerde van Noorthollandt verclaert hebben, dat die van de Noorthollantsche synodi goetvinden, aeler men tot den stemmen compt int gemeen, dat die gedeputeerden des synodi respective haere stemmen sullen geven deliberative, naedat assessor synodi definitive syn stemme gegeven sal hebben. Ende sullen de andere volgen met haere stemmem ende advysen, welverstaende wanneer eenige zaecken in de vergaderinge werden voergesteld (die soowel den eenen als den anderen synodum aengaen), soo sullen sy gelyckelyck adviseren definitive. Ende naedat int breede hiervan gedebatteert is, is by de vergaderinge goetgevonden, dat de gedeputeerde des synodi respective sullen spreken voer den assessorem, als sy sullen advys geven deliberative, maer als dan zaecken voorgesteld werden, die beyden synodos aengaen, dan sullen die gedeputeerde spreken oft adviseren naerdad de assessor syne stemme gegeven heeft, wt oorsaecken opdat de vergaderinge, het advys der gedeputeerde gehooft hebbende, des te resoluter haere stemmen mogen geven.

8. *Van den generalen synodo.* — Is oock voorgelesen van den generalen synodo om by den heeren Staten aen te houden, dat men daertoe mochte comen, dwelck der kercken van Amstelredam was opgeleyt. Waervan die gedeputeerde des Noorthollantschen synodi rapport hebben gedaen, dat sy by de heeren Staten daerop met allen naersticheyt aengehouden hebben, redenen ende oorsaecken aenwysende, hoe nut ende proffytelyck het der kercke soude zyn, ende dat wel haere Edelen ter antwoerden gaeven de zaecke met haere redenen verstaen te hebben, maer dat sy met wichtige

¹⁾ „respective” ontbr. in M.

zaecken beswaert zynde, voer die tyt nyet en conden resolveren. Is nochtans goetgevonden, alsoot een nootwendige zaecke is, dat die van Amstelredam met alle diligentie noch voortaan sullen aenhouden, soo haest ende dickwils als de occasie haer presenteren sal, opdat by haere Edelen mach geimpetreert werden, tgene daer de kercke sooveel aen gelegen is, dwelck de voorsz. gedeputeerde van wegen der kercken Amstelredam goetwillich aengenomen hebben.

9. *Die meer als met een vrouwe ondertrouwt zyn.* — De classis van Woerden ende Overrynlant heeft der vergaderinge aengedient, dat een zeker vrouwe tot Nieuwcoop met twee oft drie in ondertrouwe heeft gestaen, immers die twee eersten gequiteert hebbende, heeft sy metten laetsten haer ten huwelycke willen begeven. Ende als dese ongeschictheyt openbaer is geworden, is sy van Nieuwcoop vertroocken tot Nieuerveen ende heeft aldaer versocht van den predicant om naer gedaener proclamatiën getrouwt te worden. Die dienaar aldaer, vernomen hebbende van dit stuck, heeft hem beswaert haer te trouwen, ende hem met synen classe beraeden hebbende, heeft de voorsz. classis sulcx als onbehoorlyck affgeslagen. Dwelck de balliu vernomen hebbende, heeft by zynen schout ofte gerechte haer laeten trouwen tegen de ordonnantie van mynheeren Staten. De vergaderinge metten heeren commissarisen hen beraeden hebbende, is by advys van de gedeputeerde van Noorthollandt goetgevonden, dat de classis, daer de casus gevallen is, den casum pertinentelyck sullen by geschrifte stellen ende datselve te Hove verthoonen, opdat daerinne gedaen werde als naer behooren. Is oock daerby gedaen, wanneer jemandt in een plaetse gecomen ende noch onbekent synde zyne geboden begeert te hebben om volgens te trouwen, dat de dienaar der kercke eerst van die eyschen sal goede attestatie van der plaetsen, daer sy laest gewoont hebben, opdat men van haer gelegenheyt moge versekert zyn. Ende opdat die predicanten hiermede nyet beswaert en worden, sullen sy die requiranten selfs daerom laeten solliciteren.

10. *Vervallen tempelen.* — Alsoo vele tempelen vervallen liggen ten platten lande, daer gheene reparatie en geschiet, ende de heeren Staten (naer het verclaeren der heeren commissarisen) hen dies nyet aennemen en willen, ende de classes van den Briel ende ander aengedient hebben, dat by veelen in desen deele groot gebreck is, tsy dat eenige plaetsen de goeden der kercken onder hen houden ofte dat eenige geene middelen en hebben, soo is by de vergaderinge goetgevonden, daer goeden syn, sal men by eenige van den classe (opdat de dienaers der plaetsen nyet in ongunst en

comen) aen den outsten van den dorpe laeten vernemen, die de beste kennisse hebben, wat goeden die kercke heeft, item oft daer eenige off vercocht ofte eenige daerby gecomen zyn. Ende dit vernomen hebbende, sal men bequamelyck ende met goeden bescheydenheyt aenhouden by den genen, die administratie van sulcke goeden jegenwoirdich hebben ofte eertyts gehadt hebben, opdat deselve goeden der kercken mogen gherestitueert worden. Daer nu egheen middelen en syn, sal men by mynheeren Staten sulcx remonstreren om de zaecke in dyn gevalle by haere Edelen auctoriteyt te helpen.

11. *Exercitie van medecine sommiger predicanten, etc.* — Van de medecyne ende chirurgie, die eenighe predicanten oeffenen aen sommige personen, is geresolveert, dat de classes ende kercken voortaan toesien sulcx te weeren naer het beslyt der voergaande synoden, welverstaende soo jemandt ten platten lande eenich gebreck ofte ongeluck crege, ende jegenwoirdich egeen medicus ofte chirurgus by der handt waere, dat dan de predicant, eenige wetenschap hebbende, wt lieffde zynen besten raedt geven ende den patient, soovele voer die tyt mogelyck is, helpen sal, totdat de meesters soudon mogen te becomen syn. Ende alsoo eenige vrouwen der predicanten haer oock bywylen ondernemen de medecyne ofte chirurgye te exerceren, oordeelt de vergaderinge, dat den vrouwen dat nyet te vertrouwen ende oversulcx haer nyet betamelyck en is, ten waere dat sy eenige besondere consten hadden, daer sy wel expert in waeren ende van anderen nyet condon geholpen werden. Ende op dese dingen sal by den classes neerstich regardt genomen werden.

12. **JACOBUS ENGELBERTI.** — **JACOBUS ENGELBERTI** tot Lexmonde, alsoo hy ondert deexel van het evangelium te prediken noch pauselycke ceremonien gebruyct ende sommige predicanten, die hem kennen, oordeelen, dat hy totten dienst onbequaem is, soo is by de vergaderinge goetgevonden, alsoo hy selffs behoore onderwesen te werden ende oversulcx andere te leeren onbequaem is ende bovendyn, oft hy al bequaem waere om te leeren, dat hy oock podagricus ende impotent is, ende alsoo die kercke nyet bequamelyck bedienen en can, dat men daerom eenighe totten classe van Gorinchem deputerere aen mynheere **VAN BREDERODE** om zynen Edele het advys van den synodo te verclaeren ende daerby te versoecken, dat middelen mochten bedacht werden om den ouden man te helpen aen een competent onderhoudt, alsoo sy nyet en vinden, dat hy die kercke soude bedienen om oorsaecken als boven. Ende soo syn Genade daertoe nyet soude connen verstaen, dat men dan sal genootsaect zyn tselve aen mynheeren Staten te

versoecken. Hiertoe syn gedeputeert D. JOANNES LEO als preses synodi ende OTTO TONSOR.

13. *Predicanten sittende onder particulier heeren.* — Sommige predicanten, die ondert gebied der particuliere heeren sitten, beclagen hen nyet alleen van sober tractament maer oock van quade betalinge. Soo eest dat de classes van den synode raedt begeeren, by wat middelen dese faulte sal mogen geremedieert werden, alsoo de kercken daerdoer haere goede predicanten verliesen. Is daerom by de vergaderinge goetgevonden, dat men by sulcke particuliere heeren sal aenhouden, dat hen gelieve haere predicanten te gagieren (gelyck oock de weduwen der affgestorven predicanten hieronder begrepen syn) in conformeteyt van mynheeren Staten, gelyck de heeren van Assendelft, Schagen ende meer andere in Hollandt doen. Ende indyn sy by henselven daertoe egheenen souffisanten middel en hebben, dat haere Edelen dan moghen lyden, dat men tselve versoecke aen de heeren Staten. Ende dit sal verricht werden by den classe van Gorinchem, maer indyn de voersz. classis nyet en can wtrichten, dat dan deselve den gedeputeerden van den synodo sulcx scryven sal, opdat sy by de heeren Staten aenhouden hierinne geholpen te werden.

14. *Paep van Hagensteyn.* — Wat aengaet het geloop wt steden ende dorpen totter affgoderye, gedaen by den paep van Hagensteyn bij Vyanen, ende tselve by der classen van Gorinchem besloten is eerstdaegs by den heeren Staten van Wttrecht aen te houden, doch noch nyet ten vollen geffectueert is, soo is geresolveert, dat die van de voersz. classe tselve noch eens sullen heervatten omme by den voersz. heeren Staten te impetreren, dat deselve paep mach van syne plaetse geremoveert werden, oft indyn de classis nyet en can verwerven, soo sal deselve scryven aen den gedeputeerden des synodi om soowel by syne Excellentie als by den heeren Staten Generael te versoecken, dat hetselve moge geffectueert werden.

15. *Onbehoorlycke schilderyen in der kercken glazen.* — Is der vergaderinge aengedient, dat verscheyden onbehoorlycke schilderyen, als te weten danseryen, item dat mans malcanderen brengen cruycefixen ende andere propaene dingen, in der kercken gelaesen van nieuws werden ingevoert, oft nyet goet en waere, dat deselve ende dyergelycke supersticieuse dingen mochten geweert werden. Daerop de vergaderinge geresolveert heeft, dat sy nyet goet noch behoorlyck vindt sulcx in der kercken te lyden, daerom den predicanten haere gemeenten soowel int gemeen als int particulier daarvan sullen vermanen. Ende indyen sy nyet willen wechnemen, tgene

sy daer van nyeuws in gestelt hebben , dat die predicanten alsdan de gelassen , die van nieuws gemaect syn , wechdoen sullen met sulcke bequaemheyt , als sy connen.

16. *Haestige losmakinge der predicanten.* — Op het punct van die haestige losmaeckinge ende versettinge der predicanten onder den titel van preferentie ende verbeteringe , waerdoer de kercken oft geheel ombedient ofte qualyck bedient blyven , heeft de vergaderinge haer gereferereert op den viii^m ofte ix^m artikel des generaelen synodi , welverstaende dat de classes kennisse daervan hebben ende met discretie daerin handelen sullen. Waerby oock gevoeght wert , oft het geviel , dat d'ouderlingen , tegen haeren predicant qualyck gesint zynde , denselfden begeerden quyt te zyne , ende de classes verstaen hebbende de onrechte querele der ouderlingen , oft dan nyet deselve der censuren behooren onderworpen te syn , is by de vergaderinge geoordeelt : jae , welverstaende indyen doer de querelen de gemeente nyet beroert en wert , dat alsdan den predicant blyven sal. Maer soo de gemeente den ouderlingen souden toevallen , is raedtsaem bevonden , dat hy vertrecke , mits dat de classes den predicant sullen geven goede attestatie ende syne onschult verclaeren.

17. *Grove delinquanten, die heymelick vertrecken.* — Op het punct van eenen , die in groven sonden gevallen zynde , vertroocken is , nyet wetende , waer hy is , oft men met alsulcke totter excommunicatien sal mogen voortvaeren , is van de vergaderinge gheresolveert , dewyle men verstaet , dat sulcke delinquanten , groote schandaele begaen hebbende , heymelyck wechgaen , tot wechneminge der ergernissen sullen der gemeynten voergestelt werden , ende evenwel sal men neersticheyt doen aen hen te sryven (indyen sy te becomen syn) opdat sy doer goede vermaningen tot beteringe mogen gebracht werden. Ende is daerby gevoeght , wanneer een lidtmaat der kercken , een dootslach gedaen hebbende ende vermaent synde , syn schult bekendt ende christelycke beteringe bewyst , oock bereyt is deselve opentlyck voor de gemeynte te doene , ende de bloetwrecker nochtans hem nyet wilt laeten versoenen , hoe men met hem handelen sal. Is by de vergaderinge goetgevonden hierinne nyet te handelen , dat soude mogen strecken tot prejuditie van de overicheyt , daerentusschen hem troostende in syn gemoet naer behooren.

18. FRANCISCUS COSTERUS, *Jesuite.* — Alsoo eenen FRANCISCUS COSTERUS, Jhesuite , een zeker boeck in Duyts wtgegeven heeft , willende wederleggen zekere anthitheses tegen syne Duytsche theses in druck wtgegeven , in welcke

hij de Gereformeerde kercke zeer scheldet, soo is voorgesteld, oft nyet goet en waere denselven boeck te wederleggen, item doer wyen ende op wat wyse het alderbequaemst soude mogen gedaen werden. Ende is goetgevonden, dat DANIEL COLONIUS tselve sal by der handt nemen, nyet als last hebbende van den synodo maer vrywillich by hemselven, welverstaende als hyt sal geeffectueert hebben, tselve nyet en sal laeten wtgaen, voer ende aleer sulcx by den gedeputeerden synodi gevisiteert sy. Ende dese wyse sal voer dit jaer noch onderhouden werden, totdat op den naesten synodum daarvan sal werden gestatueert, dewyle sommige meenen, dat in eenige kerckelyck vergaderinge besloten is, dat de boecken, die men van nieuws wilt laeten wtgaen, nyet alleen by den synoden maer oock in der universiteit van Leyden sullen gevisiteert werden.

19. *Profanatie des sabbaths.* — Soovele aengaet de prophanatie des sabbaths ende andere onregeltheden, aen den heeren Staten geremonstreert, daarvan goetgevonden was, dat men aen haeren Edelen versoecken soude, ten eynde het haer geliefde haere missive te veranderen in placcaeten, dewyle by der officieren slappicheyt der heeren Staeten scrijven nyet geexecuteert en wordt, daerop hebben de gedeputeerde des synodi gerapporteert, dat sy met mynheere den avocaet hiervan ghesproecken hebben, die hen ter dyer tyt antwoerde, dat het by eenige van den Staeten vrempt soude schynen op sulcke onregeltheden placcaeten wt te laeten gaen, daerom die gedeputeerde, des heeren advocaets meeninghe verstaen hebbende, aen allen classen brieven hebben gesonden, aen haer versoeckende, dat sy aenwysen souden plaetsen, daer de faulten by de officieren gevallen syn, om hen daernaer te mogen reguleren. Ende alsoo eenige hen beswaeren de faulten der officieren aen te wysen, soo hebben de gedeputeerde van Noorthollandt verclaert, dat sulcx den classibus by haer aengegeven is, die hen nyet beswaert hebben de vitia der officieren den voerss. gedeputeerden schriftelyck toe te seynden, daerom dese vergaderinge, haere redenen gehooft hebbende, tevreden is tselve oock alsoo naer te comen.

20. *Oversettinge des bibels.* — Van de oversettinge des bybels hebben die gedeputeerde synodi opt nieuw gerapporteert, dat sy in Mayo lestleden by malcanderen syn geweest binnen Leyden, te weten D. HELMICHIVS, PLANCIUS, DANIEL DE DIEU ende DRUSIVS, ende hebben metten heere VAN SINT-ALDEGUNDE aengaende dese zaecke gehandelt ende aldaer den voersz. heere voergehouden zekere poincten, op wat wyse hy de oversettinge sal mogen beginnen, ende op wat wyse de gedeputeerde over dese zaecke, tgene van den voersz. heere sal overgeset syn, sullen visiteren. Ende alsoo die van

Gelderlant haere gedeputeerde nyet gesonden en hadden, hebben sy opt nieuw aen haer gescreven. Dewelcke haer geexcuseert hebben, voerwendende dat sy weynich predicanten syn in den lande van Geldre ende daerom nyemandt van hen tot dyen wercke en can vaceren, ende in desen lande geleerde mannen zyn, die dat voersz. werck wel sullen connen wt-richten, daermede sy hen oock sullen vernoegen laeten etc. Wat nu aengaen de poincten, die sy den heere van ST. ALDEGONDE voergesteld hebben, soo is by henlyuden goetgevonden onder andere poincten twee van desen den synodo particulier voergesteld te worden, te weten oft beter wesen sal, dat men in den bybel stelle ghy oft du, item oft dat woirdt Jehovah oock sal gestelt worden, oft dat men in stede van dien een ander bequaem woort stellen sal. Opt eerste punct is nae lange deliberatie geadviseert, soovele dese vergaderinge aengaet, dat men blyven sal by dat woort ghy, also vele oordeelen, dat het der gemeente, emmers den eenvoudigen beter behaegen sal, gelyck sy wt eenige exempelen bewesen hebben, als onder andere dat de bybels, die du oft dy hebben, by velen ongecocht blyven, ende die GILLIS VAN DER ERVEN gedruet heeft nae de gemeene taele, by velen, jae den meesten deele gesocht wert. Van dat woort Jehovah is geoordeelt by gemeene stemmen, dat het nut ende zeer stichtelyck wesen sal, dat hetselve doorgaens alsoo in den bybel gedruet werde, mits dat men in margine aenteekene de verclaringe van dat woort Jehovah eens voer al. Belangende dat voergeslagen is een boecxken wt te laeten gaen, waerinne redenen gegeven souden werden, waeromme sommige woorden in den bybel verandert zyn, is by de vergaderinge goetgevonden (indyn het mogelyck waere), dattet selve boecxken ofte onderwys achter ofte voer in den bybel bygevoeght mochte werden ofte ten minsten een cort summarium van dyen, aengesien den gemeenen man sulcke boecxkens nyet tsamen in handen comen en sullen.

21. *Proponenten.* — Alsoo degene, die hen ad ministerium begeben, somtyts nyet soo bequaem en antwoorden, insonderheyt die propositionen nyet soo bequaem en doen, soo is goet ende zeer noodich gevonden by de vergaderinge, dat men alsulcken den tyt van een gans jaer te voeren stellen sal om hen wel te oeffenen in de heylige scriften (lesende met alle neersticheyt goede authores) ende oversulcx in propositionibus, opdat sy, van te voeren wel geoeffent synde, met bequaemheyt ende stichtinge nyet alleen haere propositionen doen mogen, maer oock in examine bestaen.

22. *Restrinctie der schoolmeesteren.* — Wat aengaet den predicanten ten platten lande, dat sy souden gehouden syn (als sommige huyslyuden

meenen) de scholen in haere dorpen mede te bedienen, hebben de classes (alsoo in de voer gaende vergaderinge daerinne verhandelt was) verclaert, dat het gebetert is.

23. *Predicanten te velde.* — Alsoo de kercken hen bynae int gemeen beclagen, dat het zeer ongelegen, oock nyet wel doendelyck ende beswaerlyck is, haere predicanten in den leeger te laeten trecken omme aldaer voer twee maenden te prediken, soo is voergestelt, oft nyet goet en waere naer twee bequame mannen wt te sien, die ordinaris, als zyn Excellentie sal te velde syn, in den leeger waeren, ende is onder andere voergeslagen, dat JACOBUS BASELIUS, predicant tot Bergen op den Soom, zeer nut ende bequaem soude wesen in den leeger van zyn Excellentie metten woirde Godts te dienen. Ende alsoo hy tegenwoirdich in dese stadt was, is goetgevonden, dat de vergaderinge hem daerom soude versoecken om te hooren, hoe hy daertoe gesint ware. Is met hem gesproecken ende heeft hem verclaert voer de vergaderinge, dat hy voer zynen persoon hem tot dyen dienst willich stelde, salvo dat hy hem wat most bedencken ende beraeden met zyne kercke, oock met zyne classe, insgelycken met de overheyt in zyne stadt. Ende indyen syne gelegentheyt alsoo lyden can, is oock voergestelt von OTTO TONSOR, predicant tot Woudrichem, dat hy oock mochte daertoe beweecht werden om beneven D. BASELIO dese provintie aen te nemen. Is in de vergaderinge oock daerop aengesproecken ende heeft tot antwoerd gegeven, dat hyt aen het oordeel der vergaderinge stelt. Daerop de stemmen verscheyden zyn gegaen, doch dat men hem houdt voer eenen, die goede gaven in leeren heeft. Ende sal wyders op de zaecke geleth werden.

24. *Daer geen kerckenraedt en is.* — Alsoo in eenige kercken (soo men verstaet) geen kerckenraedt en is, ende volgens dyen der kercken ordeninge nyet naer behooren en can onderhouden werden, oock sommige precantanten achten, datter nyet vele aen gelegen en is, ofte de ouderlingen syn in der kercken ofte nyet, jae laeten hen verluyden, dat sulcx by de heeren Staten (dwelek onwaerachtich is) soude vrygestelt syn, soo is by de vergaderinge goetgevonden, dat ten respecte van dyen de classes in den haeren neerstich acht sullen nemen, dat in alle plaetsen, onder haer resorterende, beneffens den aelmoesseniers ouderlingen vercoren ende alsoo eenen kerckenraet ingestelt werde, ten eynde alles ordentlyck ende stichtelick nae Godes woort in zynder kercke moege toegaen, ende dat volgens dyen de classes ernstelyck sullen bestraffen diegene, die alsulckes voergeven, hen bewysende, dat het geen middelmatich dinck maer Goidts ordonnantie ende wtgedruet bevel is, als in de h. scrift doergaens is te sien.

25. *Bibel* JACOBS VERMEULEN. — Van den bybel, die by eenen Vlaemschen Dooper, genaempt JACOB VERMUELEN is doen drucken tot Haerlem, daer inne soowel by den heeren Staten als by de magistraet van Haerlem ordre gestelt was te visiteren, aengesien daer vele annotatien by gestelt waeren, die zeer absurd ende onwaerachtich syn, ende is van de gedeputeerden van Noorthollandt verclaert, dat denselven drucker verboden is in ditselve aengevangen wercke voort te gaen. Ende alsoo CORNELIS CLAESZ, drucker tot Amstelredam, met desen VERMUELEN in dese handelinghe communicatie gehadt heeft, is hy van den kerckenraedt tot Amstelredam aengesproecken ende vermaent, heeft beloeft hiervan te desisteren. In aenmerkinge van desen is den gedeputeerden van Noorthollandt gebeden nae alle vermogen by de overheyte aen te houden, dat de exemplaeren van desen aengevangen wercke mogen gesupprimeert ende te nyete gedaen worden.

26. *Van de bedevaerden.* — Van den bedevaerden ende andere superstitionen is gehandelt, als dat de heeren Staten haeren officieren wel schriftelick belast hebben sulcx te weeren, maer weynich daernaer gevolght is, ende daerom haeren Edelen te bidden, dat hen gelieve daerinne by placcaeten ordre te stellen, alsoo men spuert, dat de moetwillicheyte der lieden daegelycx grooter wordt, want het openbaer is, dat se dese affgoderye nyet alleen en plegen binnen slandts, maer loopen oock buyten slandts met hoopen, als tot Boxtel ende andere plaetsen.

27. *Buscoop ende Homaede.* — De classe van Woerden heeft versocht, dat de twee plaetsen Buscoop ende Homaede mochten gedeelt worden om der gelegenheyt wille, te weten dat Buscoop onder de classe van Woerden mochte resorteren ende Homaede onder de classe van Leyden. Ende alsoo tusschen beyden classen groot debat gevallen is, ende de vergaderinge, aen wedyden haer redenen gehoort hebbende, heeft goetgevonden, dat Homaede sal gestelt werden onder Leyden ende Buscoop onder Woerden, tensy dat die van Leyden dieselve plaetse oock begeeren te houden, waer van die gedeputeerde der classen van Leyden geseyt hebben haeren principalen tzelve aen te dienen.

28. *Misbruick int stuck van het houwelyck.* — Alsoo in de vergaderinge by verscheyden aengedient ende verhaelt is het groot misbruick in het stuck vant houwelyck, ende hoe langer hoe erger wordt, waerdoer de predican ten dickwils groote moyte ende swaricheyt hebben, soo is by de vergaderinge geresolveert, dat by den gedeputeerden beyder synoden van Suyt ende Noorthollandt ernstlick op dit stuck by den heeren Staten aengehouden werde. Ende opdat haeren Edelen te meer beweecht werden,

sullen de voorsz. gedeputeerde hiervan een besondere remonstrantie stellen ende zekere notable exemplen als van bloetschande ende ongelycke houwe-lycken etc. daerby aenwysen.

29. *Wederdoopers tot Bommel.* — Alsoo D. JOANNES LEO heeft voergesteld, dat de Wederdoopers tot Bommel meer ende meer toenemen, ende dat sy haere vergaderingen opentlick houden gemeenlick op die tyt, als de gemeente vergadert, begeerende hierinne raedt ende hulpe van de vergaderinge etc., soo is by deselve gheresolveert, dat men wt haeren naeme aen den heeren van de magistraet Bommel sryven sal, dat haere Eersaeme believe hierinne met de alderbequaemste middelen te voorsien, ten eynde het volck van sulcke dwalinge bevryt ende der heeren Staten ordonnantie naergecomen werde.

30. *Van de melaetschen.* — Wt oorsaecke van eenen melaetschen, woonende tot Bredae, die syn huysvrouwe verlaeten hebbende een ander begeert te trouwen, waervan in de kercke van Bredae ende volgens in de classe van Dordrecht gehandelt is, is voergesteld, dewyle men dagelycx verneempt onder henlyuden vele ongeregeltheden, oft nyet goet ende noodich waere, dat men tselve den heeren Staten remonstreerden. Ende is by de vergaderinge seer noodich gevonden, dat by de gedeputeerde des synodi by haere Edelen ernstelyck mach versocht worden, ten eynde haere Edelen hierinne believe op alles te vorsien, alsoo de nootwendicheyt der zaecken sulcx wel vereyscht.

31. *Schoelmeesters ten platten lande.* — Alsoo aengedient is, dat eenighe schoelmeesters ten platten lande sober tractement hebben van haer school-ampt ende daerom versoecken by den synode, dat sy in eeniger manieren hierinne mochten geholpen werden, soo is geresolveert, dat de classes elck in den haeren arbeyden sullen met alle gevoegelycke middelen by de plaetsen, daer het gebreck is, daer daerinne soude mogen versien werden. Oock alsoo men verstaet, dat eenige papen in sommige dorpen tot schoolmeester aengenomen worden, die haer nyet en willen onderwerpen d'ordonnantien der kercken noch oock het placeet der heeren Staeten daarvan synde, soo sullen die gedeputeerde synodi dit laeste stuck oock gedencken haere Edelen tselve aen te dienen, te meer omdat de gedeputeerde voorsz. verclaert hebben metten heere avocaet hiervan gesproecken te hebben, die goetvondt den heeren Staten dat mede te remonstreren.

32. *Ongelyckheyte der feestdagen.* — Van de ongelyckheyte der feestdaegen als Hemelvaert ende Besnydingedach is geresolveert, dat in tselve by

mynheeren Staten moet ordre gestelt worden, ende wat haere Edelen daervan sullen believeu te ordonneren, sal mogen achtervolght worden.¹⁾ Daerentusschen sal een jegelycke kercke mogen blyven by het gebruyck, tot noch toe van haer onderhouden.

33. *Gedeputeerde van Noorthollandt.* — De gedeputeerde van Noorthollandt hebben voergesteld, oft het nyet goet en soude zyn den heeren Staeten van wegen beyden synoden doer den gedeputeerde derselver voer te stellen, oft een dienaer, die, in den dienst des woorts aengenomen, de ordeninge der kercken onderteekent ende de suyvere leere geleert hebbende etc., quame aff te vallen ende by den classe gesuspendeert ende oversulcx van den synode bevesticht zynde etc., de facto sal behooren van zynen dienst ende gagie aff te staen, ter tyt toe hy wederom metter kercken versoent sy. Is goetgevonden, alsoo die heeren commissarisen der vergaderingen verclaert hebben, dat de heeren Staten alreede arbeiden om op de swaricheden soowel van Hoorn als van Medenblick eene goede informatie ende volgens resolutie te nemen, hopende dat het tot voerdeel der kercken dienen sal, is by de voersz. vergaderinge geresolveert, dat men wachten sal, totdat men verstaet, wat by haere Edelen in het voergaende sal gedaen syn ende daernaer van dit punct aenhouden.

34. *Ongedoopte jongelieden.* — Opt voerstellen van den gedeputeerden des Noorthollandschen synodi wt last derselver, te weten oft men jongeluyden van 15, 16, 17 jaeren, ongedoopt synde ende sonder eenich fundament in den geloove te hebben ende sonder te verwilligen ten avontmaele te gaen den heyligen doop versoeckende sal mogen doopen, is geantwoert: neen, alsoo men acht, dat tselve nyet wt christelycke affectie maer om eenich particulier insien versoecht wordt. Maer op de voorder vraege, hoe men handelen sal metten voersz. jongeluyden, indyen sy wel int geloove naer haer gelegenheyt tamentlyck onderricht zyn, maer noch nyet en beloven haer totten avontmaele te begeven, dat men soodanige behoort te vermanen ende met goede redenen te onderwysen, dat haere professie, die sy met het doopsel aennemem, oock medebrenghet, dat se haer oock in de wtterlycke gemeenschap der kercken mits gaende ten avontmael behooren te begeven, ende soecken alsoo met alle manieren haer daertoe te bewilligen, maer indyen sy wt scrupuleusheyt oft andersints haer voeralsnoch beswaert vonden tselve te beloven, daarvan nyette min goede hope gevende, dat men denselven evenwel den doop nyet en sal onthouden,

¹⁾ „ende wat — worden” ontbr. in H en M.

mits naderhandt deselve in goede opsicht houdende ende totten aventmaele vermanende.

35. *Synodus generael in Franckryck.* — Alsoo die gedeputeerde van Noort-hollandt der vergaderinge voergesteld ende wt zekere missiven, comende van den kercken in Franckryck, verthoont hebben, dat de voersz. kercken bestemt hadden in het toecomende jaer 1596 een generael synodum in Franckryck te beroepen, te weten in Mayo in der stede van Samur, versoekende aen de Walsche kercken in dese Nederlanden eenige wt het midden van haer ende (soo het hen goetdochte) oock eenige wt de Duytsche kercke met haeren believen benefens den Walschen kercken tot de voersz. vergaderinge te deputeren, hetwelck van dese vergaderinge in deliberatie genomen zynde ende daerop geleth hebbende, is geresolveert, dat wel goet ende prysselyck waere, dat de kercken met malcanderen goede correspondentie hielden, maer alsoo het nyet alleen groote moyten syn ende oversulcx egheen cleyne costen daerop vallen souden maer oock selfs de particuliere synode daerinne nyet by haerselven doen can, sal sulcx moeten wtgesteld werden tot op den aenstaenden generalen synodum in desen landen, dwelek de vergaderinge goetvindt den Walschen kercken alhier te lande oock te adviseren.

36. ¹⁾ *Gemeente van Coelen.* — De gedeputeerde des synodi hebben ingebracht, alsoo die heymelycke gemeynthe binnen Cuelen van den vyanden der waarheyt hart vervolght wordt, ende deselve gedeputeerde wt den naem des Suythollantschen synodi aen haer eenen troostbrieff gescreven hebben, maer aengesien de vervolginge over de voersz. kercke nyet op en houdt ende langer hoe swaerder schynt te wesen, soo ist noodich ende goet geacht, dat men met gelycke brieven (naerdyen men voor desen tyt anders nyet wtrichten can) dese bedroeffde kercke hertelycken vertrooste, dwelek gedaen sal worden by de gedeputeerde synodi.

37. *Zoekere scholier.* — TILMANNUS CUPUS heeft der vergaderinge aengedient van eenen zekeren scholier, die een tytlanck doer assistentie der kercken ende andere goede luyden heeft gestudeert ende is sooverre gecomen, dat hy nu te Leyden int collegie tot famulum is aengenomen, soodat hy de

¹⁾ Doorgeschrapt is het begin van art. 36, aldus luidende: „Alsoo die gedeputeerde van den synodo haer rapport gedaen hebben van tgene sy ter Goude in het aenstellen eens predicants neffens HERMANNUS HERBERTSZ. hebben wtgericht, ende is by hen nae lange onderhandelinge soovele te wege.” Dit is later geplaatst in de partic. art. 3.

kercke oft jemandt anders nu voertaan nyet meer costen sal. Dan alsoo hy noch ontrent seven pondt vlaems in schult steect, soo is aen de vergaderinge van des jongemans wegen versocht ende gebeden, dat deselve belieffde hem hierin te succureeren, ende is by alle gedeputeerden der classen geaccordeert datselve haeren classibus aen te dienen, hopende dat daerin geen swaricheyt vallen en sal.

38. *Diaconen van Gorichem.* — De dyakenen der stadt Gorichem hebben in de vergaderinge geclaeght, datter vele passanten comen met valsche getuychgenissen, dewelcke meestendeel landloopers zyn, die de zegels der kercken van andere attestatien afftrecken ende op haere papieren drucken ende diergelycke bedriegeryen gebruycken tot naerdeel der rechter aermen, dat daerinne versien werde. Is besloten, dat men hem reguleren sal naer wtwysen der acten, als ten Eriel ende tot Rotterdam daarvan gemaect zyn. Ende omme sulcke bedriegerye voor te comen sal goet zyn, dat men tzegeel der kercken op de attestatien int sant drucke.

39. *PETRUS HYPERPHRAGMUS.* --- *PETRUS DE SUTTER* alias *HYPERPHRAGMUS* ofte *OVER DE HAGE* is verschenen in de vergaderinge ende heeft van deselve versocht: eerstelyck, alsoo hy aen den heere *VAN POELGEEST* eenich gelt van wegen zynes diensts ten achteren is (soo hy seyt), dat de vergaderinge by den voersz. heere wilde aenhouden, dat hy mochte aen zyne penningen geraecken, daerbeneven dat hy mochte by de kercke geexamineert worden om alsoo wettelyck te comen tot het ministerium, ende voirts dat men hem oock wilde recommanderen by den heeren Staeten, dat hy mocht onderhoudt hebben, totdat hy totten dienst soude mogen geraecken. Welcke drie punten hem van der vergaderinge affgeslagen zyn, wt oorsaken dat men hem nyet alleen onbequaem maer onweerdich totten kerckendienst oordeelt te wesen, aengesien hy by de kercken genouch bekendt is als stekende in grove dwalinge ende hier en daer muyteryen in der kercken aengericht heeft, hetwelck blyct wtter conferentien alhier met hem gehouden, als insonderheyt te sien is wt de voerredene eens boecxkens, dat hy gedruct heeft, daer grouwelycke ende lasterlycke dingen in staen, overtreffende de dwalingen ende grouwelen des alcoraens, gelyck de vergaderinge hem wt het voersz. boecxken aangewesen heeft. Ende naer lange onderhandelinge heeft men hem syne requeste ofte copie derselver (benefens copie der heeren Staten, der vergaderinge geexhybeert) geapostilleert, in forma als volgt: Alsoo die suppliant, geen blyck van wettige promotien tot het predickamt, jae gheene goede attestatie van eenige Gereformeerde kercke als lidtmaet derselver hebbende, hem tegen alle behoorlycke ordonninge in den dienst tot

Homaede ingedrongen ende, hem op den heere van POELGEEST beroepende, tegens de vermaninge der classis ten wttersten daerinne volheert heeft, totdat die voersz. heere, van syne gelegentheyte door de gedeputeerde des synodi onderricht, hem suppliant wederom daarvan ontset heeft, soo en behoort hy suppliant den synodum nyet te moyen om hem aen de betalinge van sulcken dienst te helpen. Ende alsoo de synodus by ghelooffweerdige getuychgenissen bericht is, dat die suppliant voerhenen in verscheyden kercken ende onder andere tot Emden, Gendt ende Rotterdamme be-roerren gemaect ende tot quaden name gestaen heeft, jae oock in merckelycke onsuyverheyte der leere bevonden is geweest, gelyck oock noch jegenwoirdich wt syn eygen bekentnisse ende boeck, by hem gedruet ende wtgegeven, bevonden wordt, en can de synodus hem totten kercken-dienst (als daertoe onbequaem synde) met goeder conscientien nyet vorderen, noch oock tot het examen om tot het predicampt te comen toe te laeten, totdat hy by contrarie getuychgenisse der voersz. kercken ende beter gevoelen ende verstant in der leere hem van tgene voersz. gesuyvert sal hebben. Evenwel dewyle hy nu oudt ende gansch arm, daertoe met swaer huysgesin beladen is, heeft de synodus van wegen der algemeyne liefde ende bermherticheyte, die men alle menschen, jae syne vyanden selff schuldich is, goetgevonden hem tegens zyne verdiensten tot onderstant van synen jegenwoirdigen noot te verhandtreycken de somme van sessendertich carolusguldens, met vermaninge dat hy hem voorder by eenige Gereformeerde kercken nederslaende ende zyne voergaende dwalinghe detesterende, mitsgaders waere boete ende schultbekeninge synder voergaende misbruycken beterende ende alsoo volgens hem in cristelycke stilheyte dragende, derselver kercken assistentie in synen noot naer gelegentheyte verwacht. Gedaen ter synodale vergaderinge desen XVIII Augustij anno 1595. Ende heeft van dese ontfangen penningen quitantie gegeven.

40. CASPAR VAN BYGAERDEN. — CASPARUS VAN BIGAERDEN, wt oorsaecken eens brieffs aen den synodum gescreven ende van denselven synode verscreven synde, is geccompareert in de vergaderinge, daer men hem den brieff voergelesen heeft, daerinne hy versoect, dat hem op alle zyn versoeck scriftelyck antwoordt gegeven, zyn eere, naem ende faem gerestitueert ende de sententie des synodi tegen hem gegeven gejustificeert ¹⁾ werde etc. Begrypt oock daerin een lange propositie van de wet Godts, waermede hy verclaert, dat Godt de wet nyet gegeven en heeft totten ewigen leven

¹⁾ „ende de sententie — gejustificeert” ontbr. in M. — „gejustificeert” is in L. doorgehaeld en daarvoor in de plaats geschreven „gerevoceert.”

maer alleen totten tegenwoirdigen leven, daerby doende dat Godt Adam nyet belooft heeft noch int gemoet (soo hy seyde) noch met eenich wtterlyck woort de heerlyckheyde des ewigen levens, dat het Adam oock, staende in den beelde Goidts, noyt in synen sin is gecomen, vele weyniger kennisse gehadt te hebben van het toecomende glorieuse leven, beschuldigende den predicanten genouchsaem van onverstant der wet, daertoe tenderende, alsoft sy leerden, dat men doer de wercken der wet salich worden soude. Hiervan is met hem int breede gehandelt ende hem aengewesen met goede argumenten wt der heyliger scrift contrarie hetgene hy heeft willen sustineren, gelyck dat in een memorie hierby bewaert te sien is. Is oock onder andere bestraft geworden van de onrechte beschuldige, daermede hy de kercke te onrecht heeft soecken te beswaeren ende by vele vromen leelyck te maecken. Doch is eyntelyck daertoe gecomen, dat hy bekent heeft doer de conferentie (die met hem int lange gehouden is) beter vernoecht te syne, ende dat hy alsnu nyet soo quaden gevoelen en heeft van der kercken, als hy te voeren gehadt heeft. Maer alsoo hy onder anderen verclaert heeft, dat hy anno dryennegentich, witten synode in den Briel gehouden comende, hem zeer ontrust gevonden heeft, doerdyen hy aldaer meer toegegeven hadde dan zyn gemoet conde verdraegen, ende noch tegenwoirdich ten vollen nyet gerust en is van tgene voersz. is, biddet hy de vergaderinge, dat men hem boven vermogen nyet wil beswaeren, mits belovende dat hy voertaan hem stil ende gerust houden ende de leere ende kerckelycke zaecken naer syn vermogen verstaen wil, als blyct wtte bekentnisse, die hy in de vergaderinge gedaen ende met zyn eygen handt onderteekent heeft, luydende aldus:

Ick CASPAR VAN BIGAERDEN bekenne ende betuyge mits desen, dat ick metten synodo wederom in communicatie gecomen zynde over de censure, op myn boecxken by denselven synodum voer eenige jaeren wtgesproecken, hoewel ick my in myn gemoet alsnoch nyet voldaan en vinde in tgene my voergehouden is, evenwel nochtans doer de voersz. onderrichtinge sooverre beweecht ben, dat ick beloove my diesaengaende stil te houden sonder met myn particulier ghevoelen jemandt moylyck te vallen, ende bekenne gerne, dat ick my in eenige proceduren ende clachten, over den synodum ende haere censure hier ende daer soo mondelinge als scriftelyck by my gedaen, wt menschelycke swacheyt vergrepen hebbe, begeerende dat my sulcx werde te goede gehouden. Verclaere voirts rondelyck, dat myn meyninghe noyt geweest en is noch oock alsnoch is iet te spreken oft te seryven, dat eenichsints tegen de leere der Ghereformeerder kercken deser landen, soo die sommierlyck in den Catechismo ende in de Nederlantsche Bekentnisse des gelooffs, in sevenendertich articulen vervaetet, begrepen is, soude stryden, want ick noyt iet in den grondt tegen deselve gehadt

hebbe, maer velemeer begeere deselve tegen alle secten naer myne gelegenheit te verantwoerden. Alsoo ick mij oprechtelyck daertoe bekenne ende hope doer Goidts genade daerby ten eynde myns levens bestandich te blyven, gelyck ick mede begeere mij in ruste ende eenicheyt metter Gereformeerder kercken ende dienaeren derselver te draegen. Orcondt der waarheyt hebbe ick dese met myn eygen handt onderteekent desen xxii Augusty anno 1595 in de synodaele vergaderinge tot Gorinchem. Onder stondt: GASPERUS VAN BIGAERDEN belove als boven.

De synodus hierover op alles geleth hebbende ende voeral in de censure over zyn boeckken als te recht gegeven volherdende, daerover sy hem oock genouchsaemelick met claere scriften hout ¹⁾ in dese vergaderinge overtuycht, alhoewel hy sulcx noch nyet vaeten en can, heeft om redenen ende voernamelyck ten aensien van syn voersz. bekenttenisse ende onderteekeninge goetgevonden ende geresolveert hem in zyne swacheyt ende onverstant te dulden sonder hem voordert te beswaren, mits dat hy, gelyck hy tot goeden ouderdom gecomen ende in de memorie zeer geswact is, ende selfs oock voer de tegenwoirdige vergaderinge verclaert heeft, dat hy nae den dienst nyet en begeert te staene, alsoo oock voortdan in den dienst nyet gebruyct sal worden, achtervolgende mede de resolutien des synodi van Rotterdam anno 94, maer hem stille draegen. Des is mede goetgevonden, alsoo hy in aermoede gecomen is ende geen genouchsaeme middelen en heeft om te leven ende oversulcx gebeden heeft soowel den heeren commissarisen als de jegenwoirdige vergaderinge hem tot dyen eynde by den heeren Staeten te recommanderen, dwelck de vergaderinge goetwillich aengenomen heeft, om hem in desen alle mogelycke hulpe ende vorderinge bij haere Edelen aen te wenden. Van dwelcke den ghedeputeerden synodi last gegeven wordt om tselve, van hem daertoe versocht synde, witten name deses synodi te verrichten.

41. JOANNES BLOQUIUS. — De classe van Dordrecht gevraeght synde, wat in Bloquii zaecken gedaen is, is van de gedeputeerde derselver verclaert, dat hy eerstelyck voer den classe schultbekeninge heeft gedaen van allen tgene daerinne hy de kercke geergert hadde. Ende versoent synde mette voersz. classe, is hem opgeleyt tot wechneminge der ergebnisse, eerst in den Clundert, daarnaer tot Bredae begaen, aldaer oock zyn schultbekeninge voer de gansche gemeynte te doene nae de forme, hem van de voersz. classe voergescreven, die in beyden kercken opentlick naer de predicatie des Sondaegs voor den middagh, hy selfs present synde, affgelesen is.

¹⁾ „hout” M heeft „hadden.”

Ende alsoo met de kercke te vollen versoent synde, is hy naer beproevinge voer een wyle tyts wederom onder de voersz. classe totten dienst des woirts toegelaeten ende gepromoveert, waarmede de vergaderinge haer tevreden hout.

42. JOANNES AMPSING. — De gedeputeerde van Noorthollandt hebben voerge-draegen van JOANNE AMSINGIO, dat hy, naedat hy metten synodo van Noort-hollandt, gehouden tot Alcaer, gereconsilieert was, nyet op en hout in syn schandaleus ende onbehoorlyck ¹⁾ leven voort te gaene, verkeerende noch ten huuse van de vrouwe binnen Haerlem, daervan hy lange tyt suspect gehouden is geweest, hem absenterende van zyn eygen huysvrouwe ende huysgesin ende t'eenemaal vervremdende van de kercke, daerom by den voersz. synodum goetgevonden was by haere gedeputeerden hem hiervan te vermaenen, dwelck geschiet is. Maer heeft daerop quaet antwoord gegeven met vele schampere ende lasterlycke woorden, soo hy oock daernaer gedaen heeft op de vermaninge des synodi van Noorthollandt, van hen vrinde-lyck vermaent synde, treckende in twyffel de beroepinge der predicanten, seggende dat haere beroepinge nyet beter en is dan de beroepinge THOMAS MUNTZERS, ende hout nyet op te lasteren nyet alleen de kerckendienaers, maer bestoect oock die gemeynte, haer wysmaeckende, dat onse leere valsch is, insonderheyte van de predestinatie, waervan hy den eenvoudigen zekere theses (dyenaengaende) in de handt steect, thoonende tegen de predicanten ende alle goede oerdeninge der kercken een bitter gemoet, dwelck hy aldermeest openbaert in zekere syne brieven, aen die van der kercken gescreven etc. De vergaderinge, sulcx alles gehoort ende verstaen hebbende (insonderheyte wt syne scriften ende lange brieven, die de gedeputeerde van Noorthollandt der vergaderinge voergelesen hebben), wat van AMPSINCK verhaelt is ende wat hy daerentegen tot syne verantwoordinge voortgebracht heeft, soo is geresolveert, hoewel AMPSINGIUS hem begint te openbaeren tegen de suyvere leere hem te stellen, als van de beroepinge der dienaeren predestinatie ende voersienicheyt Goidts etc., dat men sulcx voer dese tyt sal laeten berusten sonder nu daerin te treden, maer is beraempt alsnu metten voersz. AMPSINCK te handelen aengaende syne delicten ende gegeven ergernissen achtervolgende de proceduere, soo met hem begonnen ende daert gelaeten is, dwelck de gedeputeerde van beyden synoden sullen verrichten ende dat op dese maniere, te weten dat de voersz. gedeputeerde voer al in alle vrintlycheyt met hem handelen sullen naer haere discretie, wel-verstaende dat die van Suythollandt (indyen AMPSINCK te becomen is) mondelinck alleen met hem spreken sullen, doch alsoo dat het beleyt ende wtvoeringe der zaecken sal by beyden synoden wtgevoert werden. Ende

¹⁾ „onbehoorlyck” M heeft „ergerlick.”

is daerby oock goetgevonden, oft AMP SINCK quame wt den lande te verrecken, dat men dan (de plaetse synder residentien vernomen hebbende) terstont aen hem sryven ende naer behooren vermanen sal, oft indyen hy, in den lande blyvende, in syne onboetveerdicheyt opstinaetelyck voortginge ende hemselven meer ende meer (het waere dan scriftelyck oft mondelyck) in syn boos voernemen openbaerde, sullen de voersz. gedeputeerde daerin doen, gelyck sy tot wechneminghe der ergernissen bevinden sullen der kercken nutst ende stichtelickst te wesen, ende daertoe wt andere kercken sulcke hulpe nemen als hen goetduncken ende van noode wesen sal.

43. AELBERT JANSSEN. — Alsoo de synode eenige wt de classe van Gorinchem in voerleden jaere gedeputeert hadden om metten amptman van Bommel te spreken aengaende de zaecke van AELBERT JANSZ, alsoo hy hem in de kercke van Thuyl ingedrongen hadde, ende oock den persoon van AELBERT JANSZ aen te spreken ende te vermaenen affstant te doene van syne ongeregeltheden etc., is by den voersz. gedeputeerden verclaert, dat sy AELBERT JANSZ voersz. ernstelyck vermaent ende daertoe gebracht hebben, dat hy met traenen (soo sy seyden) syn schultbekenninge gedaen heeft ende volgens van haer opgenomen synde in den dienst tot Thuyl gelaeten hebben, alsoo sy verclaerden, dat sy anders geen middel en wisten om de gemeente aldaer te stillen, aengesien sy ¹⁾ tot hem (soot scheen) wel gesint waeren, ende dat op het believe van den synodo, deweleke goetgedocht heeft hem te versryven. Ende voer de vergaderinge gecompareert synde, heeft men hem voergehouden (alsoo men twyffelden, dat hy int stuck van de religie nyet wel gefundeert soude zyn ende te voeren met eenigen geconverseert heeft, die de suyver leere contrarie zyn) hem den examini te onderwerpen, daerinne hy verwillicht heeft. Ende van eenigen wtte vergaderinge geexamineert synde, hebben sy gherapporteert, dat hy daerinne zeer slecht bevonden is, oock in sulcke puncten, die de kinderen bynae in de schoelen behoorden te weten. Doch alsoo sy verclaerden hem willich te vinden voor de vergaderinge een corte propositie te doen, ende van de vergaderinge gevraeght synde, oft hy hem daertoe gedisponeert vont, heeft hyt aengenomen, ende is hem toegelaeten sulcken text te nemen, als hem goetdochte, ende heeft genomen wt het derde capittel Joannis ²⁾: Soo lieff heeft etc. De vergaderinge gehoort hebbende de propositie, die gelyck d'examen oock slecht gevallen was, doch daerinne geen onsuysterheit bevonden, daerbeneffens ingesien hebbende syne ghewillige onderteekeninge van schultbekenninge, hem in dese vergaderinge op nieuws voergehouden,

¹⁾ „anders geen — sy” ontbr. in M. ²⁾ „Joannis” M heeft „Joannis vs. 16.”

by deweleke hy onder andere bewillicht, indyn hy in toecomende tyden hem wederom in merkelyck schandael oft onordentlyckheyt quame te vergrypen, dat hy hem alsdan de facto van den dienst gedeporteert sal houden ter eerster vermaningen, hem daervan by den synodo ofte classe gedaen, oock mede dat hy tevreden is onder het oordeel des synodi toecomende jaer te staen, oft tselve geraeden vinden sal hem in den dienst te continueren, soo heeft de synodus om redenen ende goede insichten haer moverende den voersz. AELBERT JANSZ by provisie op de voerhaelde conditien in den dienst opgenomen, belastende der classi van Gorinchem op synen persoon ende dienst goede opsicht te houden ende daervan den toecomenden synodo rappoert te doen om dan voorders naer gelegenheyt in zyn zaecke geresolveert te worden naer luyt zynder bekentnisse:

Ick onderscreven bekenne mits desen, dat ick mij in voerleden jaeren op versheyden plaetsen ende in versheyden manieren in onordentlyckheyt myns levens ende dienstes vergrepen hebbe, begeerende dat my tselve ten goede gehouden werde, my hierinne refererende tot myn bekentnisse, daervan gedaen aen de dienaers van de classe van Gorinchem in date den vii^m Augusty 94 stilo veteri. Ende belove voorders my in alles conform der Gereformeerder kercken deser landen in leere ende kerckenordeninge te draegen met sulcken bescheyt daerby, indyen ick my t'eenigen tyden wederom quame in eenich merckelick scandael oft onordentlyckheyt te vergrypen, dat ick van nu aen bewillige my alsdan de facto van mynen dienst sal houden voer gedeporteert ter eerster vermaningen, my daervan by den synodum oft by den classe gedaen. Ben oock tevreden in toecomende jaer onder het oordeel des toecomende synodi te staen, oft sy geraeden vindt my in den dienst te continueren. Orcondt der waarheyt heb ick dese met myn eygen handt onderteekent. Gedaen ter synodaele vergaderinge in Gorinchem den xxiii^m Augustij anno 1595. Ende onder stont: by mij AELBERT JANSZ SCHAGEN testor manu propria.

44. GILLIS VAN COUWENBERCH. — Dewyle men verstaet, dat GILLIS VAN COUWENBERCH overal hem beclaeght van onbehoorlyck examen over hem geschiet in den classe van Gorinchem ende ontsetten syns dienst ende oversulex de kercke ende kerckendienaeren met fameuse scriften nyet ophout te lasteren etc., soo is de classe van Dordrecht opgeleyt op hem regard te hebben ende met hem te handelen, soo sy dat best ende stichtelyck sullen bevinden.

45. *Vuytgeven der boecken in druck.* — Alsoo in voergaende vergaderinge certyts besloten is, dat geen predicant eenich boeck oft scrift en sal laeten

wtgaen sonder tselve te voeren (omme alle inconvenienten to vermyden) by haeren classis gevisiteert te zyn, soo is oock goetgevonden, dat de gedeputeerde synodi by den professores sullen versoecken, dat hen oock believe geen scriften wt te laeten gaen sonder te voeren haeren mede-professoribus hiervan te communiceren, opdat alsoo alles mette meeste stichtinge der kercken geschiede.

46. *Ouderlingen der classe van Gorichem.* — Alsoo wt de classe van Gorichem geen ouderlinck in de synode verschynt, gelyckt behoorlyck is, ende die van de voersz. classe claegen, dat sy geen van de ouderlingen weten, die daertoe cunnen vaceren, dwelck den ouderlingen in andere classen onwillich maect, soo is besloeten, dat men wtten name deser vergaderinge beleeffdelyck sryven sal aen de ouderlingen der classen Gorichem ende Bommel, alsoo sy de meeste in getaele zyn, dat het hen believe tot andere tyden, soo wanneer sy daertoe van den classe versocht worden, mede in de synodaele vergaderinge hen te laeten vinden.

47. *Kercke van Danssick.* — Sekere scriften, van ¹⁾ Dansick aen de vergaderinge gesonden, zyn gelesen, daerin sy versoecken vraegschewyse, oft de broeders tegen Goidts woirt strydende vinden, dat iemandt hem begeve nyet alleen tot den gehoor des woorts, maer oock gebruyck der heylicher sacramenten in een plaetse, daer noch vele pauselycke ceremonien gebruyct werden, doch alsoo dat die predicanten opentlycken voer de gemeynthe betuygen (soo sy sryven) een mishaege daeraen te hebben, stellende oock sommige dingen vry dengenen, die scrupel daerin hebben, als het broot in den mondt steken ofte metter handt ontfangen, staen ofte knielen, item van trouwen, doopen, lyckpredicatie, gelt te geven ofte nyet, ende meer diergelycke dingen, begeerende hierop advys. Daerop de vergaderinge (gehoort hebbende den staet van dier kercken) geresolveert heeft, dat daerinne veel dingen zyn te bedencken etc., ende oversulcx de synode particulier haer sulcken wichtige zaecke nyet heeft derven aennemen wt redenen, hen daertoe moverende, hebben daerom voer goet aengesien sulcx te deffereren tot eenen synodum generael, dwelck de gedeputeerde synodi hen sullen advisereren.

48. *Visitatie der classen.* — Aengaende de visitatie in den classibus is in den synodo rappoert gedaen, dat deselve, soovele doenlyck geweest is, by

¹⁾ „van” M heeft „van de kercke van.”

den dienaeren , voerleden jaere daertoe gedeputeert synde , onderhouden ende gedaen was , ende hadden geen swaricheden totten synodum te brengen bevonden . Dan alleen heeft de classe van den Haege aengedient , hoedat HIERONIMUS HORTENSIVS hem beclaeght in het dorp van Wassenaer , daer hy eenige jaeren gestaen heeft , geen vrucht te schaffen ende vreest , soolange hy daer is , geen vrucht doen en sal , versoeet daerom aen den synodum , dat sy wille middelen bedencken om hem van daer te transporter in een ander plaetse , daer hy meer vrucht soude mogen doen , dwelek is van de vergaderinge aengenomen ende insonderheyt dyen van den Briel geseyt daerop te willen letten . Ende zyn op nieuw geordonneert voer dit jaer de visitatie te doen in den classe van Dordrecht : JOANNES BECIUS ende JAN VAN CAMPEN ; in den classe van Delff : DANIEL DOLEGEMIVS ende WYNANDUS BEECK ; in de classe van Leyden : THOMAS SPRANCHUYSIVS ende JOANNES NOBELIVS ; in den classe van der Goude : THIELMANUS CUPUS ende LAMBERTUS JEMMINGIVS ; in den classe van Rotterdam : FRANCISCVS LANSBERGIVS ende NATHANAEL PETRI ; in den classe van Gorinchem : OTTO TONSOR ende REYNERVS REYNERI ; in den classe van den Briel : NICOLAUS DAMMIVS ende AERNOULT TIMMERMAN ; in den classe van Woerden : VINCENTIVS MEUSEVOET ende CLAES MAES ; in den classe van den Haege : BERNAERDV8 FALIJ ende PETRVS EVERAERDI ; volgende de ordre tot noch toe geobserveert .

49. *Rapport der gedeputeerden des synodi.* — De gedeputeerde synodi , ten vollen haer rapport gedaen hebbende van allen tgene sy in voerleden jaeren in zaecken , hen voergecomen synde , gehandelt hebben , dwelek der vergaderinge behaecht heeft ende deselve van haeren getrouwen ende moyelycken arbeyt bedanct , ende den toecomende gedeputeerden gebeden , wat in de remonstrantie als anders noch overich is , voorts by der handt te nemen soowel in der zaecken der kercken als het collegie tot Leyden ende wat voirts tot alle goede ordonninghe soude mogen strecken oock by den heeren Staten te versoecken . Ende syn voer desen toecomenden jaere ghecontinuert ende van nieuws gedeputeert D. HENRICVS CORPUTIVS ende JOANNES WTTENBOGAERT , D. AERNOLDVS CORNELI ende CASPAR SWERINCHUYSIVS .

50. *Vermaningen in den synodo voor ende nae.* — In de naestcomende synode sullen eenen dienaer in den classe van Woerden voer ende eenen dienaer witten classe van Dordrecht nae een corte vermaninge tot eenen inganck ende beslyt des synodi doen .

51. *Classis synodael.* — De classis synodael , om de wtscryvinge des naesten synodi te doen , is bestemt voer dit jaer de classe van den Briel .

52. *Vermaninge* ADRIANI VAN DEN BORRE. — ADRIANUS VAN DEN BORRE, dienaer der kercken tot Schoonhoven, heeft een vermaninge gedaen tot een besluit des synodi wtten tweeden brieff Timothei aen het tweede capitel verset 14. Vermaent dit ende betuycht in den Heere etc., daervan hem de vergaderinge bedanct heeft.

53. *Gedeputeerde opten Noorthollandtschen synodum.* — De gedeputeerde op den toecomenden Noorthollandtschen synodum te reysen syn D. WERNERUS HELMICHIVS ende BERNARDUS FALLY.

54. *De magistraet van Gorichem bedanct.* ¹⁾ — Sijn gedeputeert praeses, assessor ende scriba synodi mynheeren der stadt Gorichem hooghgelyck voer de gunste, vriendschap ende eere, die haer Eersaeme den synodo gedaen hadden, te bedancken.

55. *Censura morum.* ¹⁾ — Censura morum in den synodo voergevallen is gehouden ende is de vergaderinge met goeder eenicheyt ende stichtinge geeyndicht ende, den Heere gedanct hebbende, gescheyden. Actum Gorichem den xxiiii Augusty anno 1595, ende onderteekent

JOANNES LEO, praeses synodi.

JOANNES MIJLIUS, scriba sijnodi.

Acta particularia des particularen synodi der kereke van Zuydhollandt, hehouden binnen Gorichum den xv^{aa} Augusti anno xvccxcv. ²⁾

1. *Magistraet van Woerden.* — De magistraet van Woerden heeft geschreven aen dese vergaderinghe, verzouckende dat men haren predicant HENRICUM BOXHORNIVM zoude willen laten vertrecken om terstont wederom te keeren na der stadt Woerden, hem genoeghsaem accuserende, dat hy zonder haren weten vuyt der stadt vertrocken zoude zyn. Waerop BOXHORN zyne ontschuldiginghe heeft gedaen, alsdat hy nyet en is van huys getrocken zonder voorweten van den heere bailliu, eenen borgemeester ende andere vuyt de magistraet, ja oock zyn vertrecken van den stoel der gemeente genoeghsaem te kennen gegeven heeft. So is by de vergaderinge goetgevonden, dat men aen den voorsz. magistraet wederom schrijven ende vooreerst haere Eersaeme te kennen geven zoude, dat de wichticheyt deser vergaderinge so groot is, dat men hem nyet en mach verlaten. Daerbeneven zal men

¹⁾ Dit marg. ontbr. in M. ²⁾ Deze acta particularia ontbreken in L.

hen oock aenwysen de excusen, die Boxhorn doet, hen biddende, dat zy zijn vuytbliven voor een cleyne tyt nyet willen voor ongoet nemen. Welck schryven denzelven bode, die den brief aen den synodum bracht, medegegeven is.

2. *Gedeputeerde van Vianen.* — Die van Vianen zyn gecompareert in den synode ende ¹⁾ aldaer versocht van wegen des Edelen heere van BREDERODE midtsgaders de magistraet ende gemeente aldaer, also GERHARDUS SWETENIUS, haren gewesen predicant, in den Heere verstorven was ende de hope, die zy op ANDELIUM hadden, haer benomen was, dat men haer wederomme wilde helpen tot eenen bequamen dienaer des woordts. Ende alsoo zij ALBERTUM SELCAERT gehoort hadden ende zyner gaven hen welgevallen lieten, begeerden wel ernstlicken, dat men arbeiden wilde, dat zy dyen mochten becomen. Waerop ALBERTUS gevraecht zynde, hoe zyn gemoet daertoe strecte, heeft voor zynen persoon genochsaem verclaert, dat hy de locht ende gelegenheyt in dat quartier beter als int landt van Voorne zoude cunnen verdragen ende overzulex willich zyn die voorsz. plaetse te bedienen, by soverre als het na goede ordeninge der kercken geschieden can. Is om zeeckere redenen ende goede insichten van der vergaderinge geoordeelt zeer nut ende profitelick te wesen, dat ALBERTUS voorsz. zal mogen tot die kercke getransporteert werden. Tot welcken eynde de sijnodus soowel aen den heere van ABBENBROECK als aen syner kercke ende classe schryven zal, of zy diezelve daertoe mogen induceren om ALBERTUM voorsz. goetwillich te verlaten, welke resolutie de vergaringe den gedeputeerden van Vianen aengedient heeft, midts dat se brieven van beroeping daerhenen seijnden als na behooren.

3. *De saecke ter Goude.* — Also de gedeputeerde des synodi haer rappoort gedaen hebben van tgene sy ter Goude in het aenstellen eens predicants neffens HERMANNUM HERBERTS hebben vuytgericht, ende is by henlieden zoveel te weghe gebracht na lange onderhandelinghe, dat ten laetsten JOANNES ANDELIUS verwillicht heeft aldaer den dienst aen te nemen, midts conditie dat hy aldaer den dienst betreden zal in conformiteit der kercken in dese landen, daerbeneven dat hy den Catechismum met zyn collega per vices predicken zal, ende dat men arbeiden zal om den derden predicant. Het eerste is hem ANDELIO geaccordeert. In de twee laetste hebben die van der magistraet aldaer swaricheit gemaect, ende is door tusschenspreken van JOANNE VUYTTENBOGAERT ende OTTONIS TONSORIS zoverre gebracht, dat

¹⁾ „ende” M heeft „ende hebben.”

zy hebben toegelaten, dat men den text in de vuytlegginge *COPII* over den Catechismum voorlesen ende de vuytlegginge totten Catechismum appliceren zoude, ende dat voor een jaer, ende daarna hen conformeren met andere kercken, alles op het welbehagen des synodi. Ende also ditzelve nyet int werck en is gestelt (waeraen de synodus geen behagen heeft) so is geresolveert, dat by den gedeputeerden zal met alle neersticheyt aengehouden werden zowel by den persoon *HERMANNI* als by den magistraet aldaer, dat de leere des Catechismi nae ombganck des jaers (alzo beloeft was) in conformiteit der anderen kercken verclaert mach werden oft eer, indyen het doenlick is, ende daerbeneffens oock aenhouden, dat de derde dienaer daer moge beroepen werden.

4. *EVERHARDUS BOMMELIUS*. — Is der vergaderinge aengedient van *EVERHARDO BOMMELIO*, dat hij, beschuldicht zynde van dronckenschap ende onreynicheit, tot Voorborch geschiet, item van oneerbaerheit, binnen Rotterdam bevonden, ende daarvan vermaent zijnde, noch stantvastelicken ontkent heeft. Maer also tot Leyden in de classicale vergaderinge van zyne zaecke gehandelt is, so is verclaert, dat tegen hem resolutie is genomen op tgene der voorsz. classi verschenen ende gebleken is, te weten dat hy van allen kerckendienst zal gesuspendeert bliven, totdat hy van den beschuldigen van Voorborch ende Rotterdam hem zal gepurgeert oft zyn schult daerover rondelick ende van herten bekent hebben, latende de voorder judicature van allen, oft tot opneminghe zyns persoons oft voorder continuatie zynder suspentie, in het oordeel des aenstaenden synodi particulier van Suydthollandt, waertoe de classis hem renvoijeert. De vergaderinge behoort hebbende, dat de voorsz. *BOMMELIUS* van huis (ende zoot schynt) na Groeningerlandt getrocken is, ende overzulex absent zynde, nu van zyne zaecke nyet voorder en zal cunnen gehandelt werden om zyne schultbekennige of wat daertoe behooren zal daarvan gedaen te werden, is daerom geresolveert, dat de gedeputeerde synodi met die van der classe van Leyden zullen acht op *BOMMELIUM* hebben ende alle neersticheit doen hem door goede inductie te brengen tot ware gemoetbeteringe. Ende indyen hy ronde schultbekenninge doet, sullen de voorsz. gedeputeerde hem suspens houden, totdat men merckelicke beteringe aen hem speure, daarvan sy tyt der proeve zullen stellen, na dat hen zulex goetduncken ende oorbaerlyck wesen zal, als hij de ergenissen zal wechgenomen hebben. Ende wanneer hy wederomme opgenomen zal zyn totten kerckendienst, zal bij den voorsz. gedeputeerden staen, of hy hier te lande of elders, daer hy meer profyts zal mogen doen, dienen zal.

5. *Waerseggers.* — Van den waerseggeren oft waerseggerinnen is gerapporteert van den gedeputeerden synodi, dat wel dient daerop gelet te wesen ende dat insonderheyt tot Leyden eene zeeckere vrouwe is, daer de lieden veel by comen gelyck oock geseyt is, dat tot Amsterdam verscheiden tooverijen geschieden ende gespeurt werden. Is daerom noodich geacht, dat vooreerst de subalterne magistraet daarvan aengesproken werde in allen plaetsen, daer men zulcx vermoeyt, om dese dingen te weeren, ende dat elcke kercke int zyne daerop goede informatie neme ende den magistraet daarvan adverteere. Dwelck hierby werdt gestelt, omdat dit in de generale acten nagelaten was. Actum Gorinchem den XXIII Augusti anno xvcxcv. Ende onderteeckent:

JOANNES MIJLIUS, scriba synodi.
